

DOBOZY MIHÁLY ÉS HITVESE TÖRTÉNETÉNEK KÖLTŐI FELDOLGOZÁSAI.

Második, befejező közlemény.

Meg kell még jegyeznünk, hogy Kisfaludy Károly drámai formában is meg akarta örökíteni a történetet.¹

Kisfaludy Sándor regéje Kisfaludy Károlyon kívül még egy másik korabeli költőre is hatott: Kölcsey Ferenczre.

Kölcsey Kisfaludy Sándor regéjének hatása alatt 1821-ben² írta meg »Dobozy« című balladáját, a melylyel mintegy meg akarta mutatni, hogyan dolgozható fel a tárgy balladává. A tizenkilenc nyolcsoros jambusos versszakból álló balladát ott kezd, a mikor az üldözött török elől már menekül a férj és feleség egy lovon. Száguld a mén. A rajta ülő bajnok nem ismert félelmet, de most, hogy szép hölgyére tekint, »habzik minden csepp vére.« A nő férjét átölelve borong és kérdi, megmentheti-e most, mert különben elhajtja a vad idegen szolgálni bús igába. A vitéz nagyot sóhajt s biztatja hű paripáját, mert csak ez mentheti meg mindkettőjüket. Fut is a ló mint a szélvész, de végre is lankadni kezd, csak pihegve fut s vele a lovag reménye is foszlik. A nőt a közelgő ellenség vad lármája csak elbúsítja; belátja, hogy csak vitéze szabályája mentheti meg, de érzi, hogy egynek annyi ellen el kell véreznie, neki pedig néznie kell majd és azután elviszik messzire rablánczon. Dobozy még egyszer biztatja hű paripáját, megsarkantyúzza, de a ló nem bírja sokáig, végre összeroskad futtában. Az ellenség már közel van. A feleség kéri urát, teljesítse utolsó kérélmét: utolsó csók után dőfje le, nehogy az ellenség hatalmába kerüljön. A férfi küzd magában, végre is elfordul, úgy veszi nejét karjába és ledőfi. Azután a vad nép közé ront, küzd, halált oszt, míg el nem esik, le nem rogy hölgye testére.

Kölcsey e balladájában kevesebb az elbeszélő és színező részlet, mint Kisfaludy regéjében, a költemény azért közelebb is áll ahhoz, a mit ma balladának nevezünk. Az esemény egyes mozzanatai is gyorsabban haladnak előbbre, mint forrásánál, azért mégis nála is még mindig sokkal több van a költeményben, mint a mennyi

¹ Ezt bizonyítja Gaálnak 1820 febr. 8-án írt levele, a melyben »Dobozy« című drámáról is megemlékszik.

² Munkái I. kötetében (1832) 1821 november 4-iki kelet áll!

szükséges s különösen sokat beszél a nő, mi a költemény vége felé nagyon is érezhető, mert a cselekvény fejlődését sokáig hagyja függőben.

Az odaadó hitvesi szeretetet éneкли meg Kölcsey és tagadhatatlan, hogy nem fűz mellékgondolatot az alapeszméhez, mint Kisfaludy Sándor; mégis a nő sokkal többet beszél, mint a mennyit a helyzet megenged vagy megkíván, beszéde épen ezért nem is természetes. Szerelmet énekel a költő, mégis ez csak epekedés, a mi a költő sentimentális hangulatának következménye, és már e körülmény is utal a német mintára, mely Kölcsey előtt lebegett. S ha Kölcsey az alapeszmét, a cselekvényt balladához alkalmasabban fogta is fel, a feldolgozás nála is csak ugyanazon forrásra, a németre vezet vissza, mint a mely a formára nézve Kisfaludy Sándor előtt is mintakép lebegett. De ez nem az ő hibájuk. Ez volt a kor általános felfogása a balladáról.

A Dobozy-történetnek negyedik magyar feldolgozója: Töltényi Szaniszló, ki az esetet drámai alakban dolgozta fel, természetesen egy nagyobb tárgynak epizódjaként. Magának a drámának ma csak czime¹ ismeretes. Az epizód nyomtatásban is megjelent a Kedveskedő² 1824-iki évfolyamában³ »Dobozi Mihály Hűtvösének halála« czímmel.

A tárgy feldolgozásánál a költőnek természetesen a színszerűséget is figyelembe kellett vennie.

Dobozy hitvesével a karján a játékszínre fut, de ott leteszi, mert nem tudja tovább vinni. Lóra kéri férjét, hogy ölje meg. Dobozy azonban sopánkodik, hogy nem mentheti meg, a mi nagyon fáj neki, mert annyira összeforrott feleségével, mint a test és lélek. Kéri az istent, sülyeszse el mindkettejőket, hogy a pogányok kezébe ne kerüljenek. Még inkább elfacsarodik szíve, a mikor megtudja, hogy atya. Ez különben annyira hat reá, hogy nem tudja hitvesét megölni. A nő erre maga ragad kardot önmaga ellen, de kihull kezéből a kard. Már hallik az üldöző törökök lármája s ez újra erőssé teszi Dobozyt és ekkor leszúrja feleségét. Azután bevárja a törököket.

A tartalomból kivehető, hogy a költő a történet feldolgozásánál tekintetbe vette a színpadot, a hova nem vihette a lovat. Új mozzanat az, hogy a nő anyának érzi magát, mi tragikusabbá teszi a történetet.

A Dobozy-történetnek ennyi feldolgozása van a magyar költészetben. De nemcsak a magyar költészet, hanem idegen is, az osztrák-német is, ismeri a tárgyat, mert náluk is feldolgozóra talált. Mint már fennebb is említettük, az odaadó, hű hitvesi szeretetet két osztrák költő is megénekelte. S annak története, hogyan jutott a

¹ Mohácsi veszedelem, szomorújáték.

² Kiadták Pánczél Dániel és Igaz Sámuel, Bécsben.

³ I. évfolyam, 15-ik szám.

tárgy az osztrák-német költészetbe, a magyar irodalomtörténet sivár, de nem érdektelen lapjaira utal.

A régi jó időkben történt — a XIX. század második tizedében, abban az időben, a mikor Magyarország a külföld előtt ismeretlen vagy legfelebb térképi fogalom volt, s a ki állítólag ismerte, az csak barbárságát, ázsiai állapotát hirdette; abban az időben, a mikor csak Osztrák-császárságról, Ausztriáról tudott a világ, a melynek hazánk csak egy darab földje, tartománya volt, s a mikor akadt magyar író is, ki Magyarországról szóló munkája címéül is Ausztria címét vette, s a mikor akadt olyan magyar író is, ki a gazdagság, jólét kedvéért azt hirdette, hogy kapcsolódjunk minél jobban az osztrákokhoz, legyünk mintegy ausztrikusokká.¹ Abban az időben történt, a mikor az osztrák írók — magyar írók közreműködésével — a nevezetes magyar férfiak életét az osztrákokéval együtt adták mint osztrákot, mint ezt Hormayr és Mednyánszky »*Taschenbuch für die vaterländische Geschichte*« című folyóirata, vagy ugyancsak Hormayr »*Österreichischer Plutarch*«-ja² vagy I. H. Benigni von Miltenberg *Charakterschilderungen*-ja³ bizonyítja, a mely művekben a magyar férfiak élete, hőstettei, természetszerűleg vannak az osztrák birodalom nevéhez csatolva.

Abban az időben volt ez, a mikor a magyar írók egy része azon munkálkodott, hogy a magyart az elnemzetienedés örvényéből kirántsa s nyelvében erőssé tegye. Oh mennyit kellett küzdeniök a cenzurával felfegyverkezett idegen, fojtó hatalom ellen; mennyi mindent: szabadságot, pénzt kellett feláldozniok a magyar íróknak! Sivár volt ama korszak, nagy szegénység honolt akkor nálunk az 1811-iki devalvatio miatt, a mely oly nagyon sújtotta az egész nemzetet, hogy Kazinczy Ferencz így ír akkor: »Ez a pénztelen világ sok irodalmi tervet csirájában megölt, épen kifakadót elsorvasztott.«

Pedig a XVIII. század vége óta mily szükségét látták a magyar írók legalább egy magyar folyóiratnak! S igaz ugyan, hogy már két évtizeddel előbb megindultak ily folyóiratok, melynek pl. az Uránia, az Orpheus, a Múzeum, a Mindenés Gyűjtemény, stb. voltak, de ezek rövid élet után megszűntek a részvétlenség, a pénzhiány miatt. Most annál égetőbb előttük a folyóirat szükségé. Legjobban bizonyítja ezt Kazinczy, a ki így ír a folyóirat

¹ Berzeviczy Gergely: »*Ansichten des asiatisch-europäischen Welthandels*« 1808.

² *Österreichischer Plutarch oder Leben und Bildnisse aller Regenten, und der berühmtesten Feldherrn, Staatsmänner, Gelehrten des oesterreichischen Kaiserstaates* 1807—12.

³ *Charakterschilderungen, interessante Erzählungen und Züge von Regentengröße, Tapferkeit und Bürgertugend aus der Geschichte der oesterreichischen Staaten.* Gesammelt von I. H. Benigni von Miltenberg 1809 I—VI. k. I. k. Die Tataren in Ungarn, II. k. Tod des siebenbürgischen Fürsten Johann Kemény. III. k. Johann Hunyady's letzter Sieg und sein Tod. IV. kötetben Zrínyi (hósi halála).

kiadását tervező Kis Jánosnak: ¹ »Valamíg Időszaki írásunk nem lesz, valamig Recenziokat 's Intelligenzblattokat nem olvas hazánk, mindaddig minden iparkodásunk haszontalan: a nemzet fel nem fog verethetni lethárgiájából, s olvasásunk nem lesz egyéb, mint toldozott foidozott munka, nyomorult románokon s theatrialis darabokon való nyaláncodás, mesteri vezetés nélkül tett firkálások; stb. Szenteld e szándéknak minden üres óráidat, míg a munka útnak indul. Csak a kezdete nehéz. Meglátod, ezután menni fog.«

De úgy volt megírva a sors könyvében, hogy a magyarnak sokáig kell küzdenie, hogy a mult bűneiért vezekeljen. Nem jöhetett létre semmi. S így, hogy a szellemi élet ne pangjon, kénytelenek a magyar írók osztrák folyóiratokba dolgozni, a mivel a külföld előtt megpecsételték amaz általános hitet, hogy Magyarország provinciája, kiegészítő része csak a nagy osztrák birodalomnak. A lipcsei, jenai, hallei »Literatur-Zeitung,« a bécsi »Annalen der Literatur und Kunst in dem oesterreichischen Kaiserthume,« a »Neuere Annalen des oesterreichischen Kaiserthumes« cz. folyóiratokba dolgoznak a magyar írók, Kazinczy Ferencz, köre és mások s lehetőleg minden magyar terméket megismertetnek, megbírálnak bennük. És minden alkalmat felhasználnak leveleikben, — mert ez pótolta akkor a magyar folyóiratot, — hogy honfitársaikat, ismerőseiket buzdítsák e folyóiratok előfizetésére, terjesztésére.

Nem ítélnéljük el azért ez íróinkat; nem azért, mert utat törtek s azonkívül ők voltak a legbuzgóbbak a folyóiratok tervezésében. Mert terv volt elég. Kis János már 1808-ban tervezett egy kritikai folyóiratot, a Magyar Tárházat, Döbrentei az Erdélyi Múzeumot, Szemere Pál, illetve a pesti triász egy Aurorát, Kulcsár pedig a Lehel kürtjét akarta kiadni. Kisfaludy Sándor tervéről pedig már fennebb emlékeztünk meg. De bizony, még kezdetre is alig került a dolog az Erdélyi Múzeum (1814) kivételével, a mely meg alig ment a kezdet kezdeténél tovább.

A mit nem tett meg az iszonyú pénzszükség, azt pótolta a szigorú censura, a mely lehetőleg elnyomott mindent vagy legalább sokáig késleltetett. S ennek tulajdonítható, hogy *magyar* folyóirat csak 1817-ben (a Tudományos Gyűjteménnyel), illetve 1822 után (az Aurórával) gyökeresedett meg a magyar földön. S így valóban nem csoda, hogy a magyar írók német folyóiratokba dolgoztak, a melyek ezért reánk nézve e kort illetőleg irodalomtörténeti fontosságúak, mert az akkori magyar irodalomról felvilágosítást nyujtanak nekünk. Ilyen reánk nézve nevezetes osztrák-német folyóirat volt a báró Hormayr József, osztrák politikus és történetíró által 1810-ben alapított Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst,² mely — mint már fennebb láttuk — mindjárt az első évfolyamban közölte a Dobozy-történetet. Azt is láttuk, hogy e változata a tör-

¹ 1808 december 30-ikán.

² Megjelent Bécsben.

ténetnek hatott Kisfaludy Sándorra. Az Archiv azonban közölt sok más magyar politikai és irodalmi nevezetességű czikket is; közölt osztrák-német költőktől származó magyar vonatkozású költeményeket¹ is. Ugyane folyóirat hasábjain jelent meg két, a Dobozy Mihály és hitvese történetét tárgyaló ballada is. A két ballada keletkezésének története a következő:

A folyóirat szerkesztője 1817-ben felveté a lap hasábjain ama kérdést, »vajjon, szegényebb-e Ausztria története költői tárgyokban a tragédia, ballada, regény, legenda stb. számára, mint az ókor, vagy valamely idegen középkor története.« Erre a felhívásra nagyon sok német, magyar vonatkozású történet jelent meg a folyóiratban annak igazolására, hogy *Ausztria* költői tárgyokban nem szegény. A magyar vonatkozású történetek legnagyobbbrészt báró Mednyánszky tollából valók. És napvilágot láttak olyan történetek, mondák, a melyeket sok magyar, de osztrák-német költő is feldolgozásra méltónak tartott. Így, a Mednyánszkytól 1817-ben közölt Stibor-mondát, Wesselényinek és Széchy Máriának murányi kalandját Kisfaludy Károly is feldolgozta (Mednyánszky nyomán) drámává, de feldolgozta Stibor történetét Köffinger német költő is »Stibor« czímmel,² Wesselényi esetét pedig Wend »Brautwerbung«³ czímmel nagyobb költeménynyé.

Dr. Hochenegger, győri kanonok pedig ismertette Kemény János történetét,⁴ — a melyet ugyancsak Köffinger dolgozott fel egy nagy költeményben,⁵ — majd ugyancsak Hochenegger 1818-ban a 118. számban közölte Dobozy történetét is.

Hochenegger elbeszélése oly vonásokban tér el Budai elbeszélésétől, hogy okvetetlenül szükséges az eltérésnek kiemelése.

Minden megegyezik addig, a míg lovon ülve menekülés közben meg nem győződik a hitves-pár, hogy így a török utóléri őket. Az egyiknek tehát fel kell magát áldoznia, hogy a másik megmeneküljön. A feleségakarj a magát feláldozni. Kéri férjét, ölje meg irgalomból, nehogy a törökök prédája legyen, s hogy azután férje könnyebben menekülhessen tovább. Dobozy azonban kéri, csillapítja nejét és tovább menekülnek. Mikor azonban az ellenség már nagyon közel ért hozzájuk és a nő látta, hogy nincs menekvés, leugrott a lóról és ismételten kérte férjét, hogy ölje meg. A férj erre leszúrja nejét, a ki nevetve hal meg, azután pedig az ellenség közé ugrik és addig harcol, míg több törököt megölvén, ő is melléjük nem esik.

¹ Ilyen pl. 1811-ben »König Emmerich« M. Collintól; 1812-ben »Johann Hunnyady Corvin« Caroline Pichlertől; 1813-ban »Maria, Königin der Hungarn« (Ballade) Johann Rupprechtől; 1815-ben »Johann Capistran« Franz Weidmanntól; 1816-ban »Bela's Krieg mit dem Vater« (drámai részlet) M. Collintól; 1818-ban »Der Hunyadysche Rabe« (Ballade) Schröckingertől.

² Archiv 1822. 80. szám.

³ Archiv 1823. 48. szám.

⁴ Archiv 1817. 19. szám.

⁵ 1822. 83. szám.

Budaitól, íme, ennyiben, a nő szereplésében, különbözik e történet.

Hochenegger elbeszélése két osztrák-német költő figyeimét vonta magára. Buzdíthatta a költőket az is, hogy Hochenegger elbeszélése elején a történet alapeszméjét bocsátja elől ilyképen: A szabad ember inkább meghal becsülettel, semhogy becstelenül éljen; ép így inkább meghal becsülettel az erkölcsös nő is, semhogy állatias nép áldozata legyen; a házaspárnak pedig legszebb sorsa az, ha életben halálban együtt lehet.

Ez az alapeszme: jobb a halál a becstelen életnél, a hű hitves meghal, de társát el nem hagyja, tehát a *hitvesi szeretet* szép példája vonzotta először is *Wenzel Aloys Swoboda* tanárt, a ki a történetet »Michael Dobozy« czímen balladává dolgozta föl. A ballada az Archiv 1819-iki évfolyamában¹ jelent meg, s a költő a ballada megjelenésekor megjegyzi, hogy ezt Hochenegger elbeszélése után készíté. Ezt a tényt különben is megállapíthatnók, mert Hochenegger elbeszélésének különböző vonásai nála is megvannak.

A ballada ott kezdi az esemény tárgyalását, a mikor a törökök a vitéz védelem ellenére is bevették a várat, úgy hogy mindenki menekül. Dobozy a legbátrabb volt a vár védői között, ő sohasem hátrált, de most neki is menekülnie kell, mert különben is hiába folya vére. El is menekül feleségével egy lovon. De az ellenség meglátja és utána száguld. Dobozy biztatja lovát, hogy siessen. Fut is a ló, de a kettős teher alatt csakhamar lankad, úgy, hogy az ellenség mindinkább közelebb ér, sőt nemsokára hallszik is lármája. Dobozy erre újra biztatja lovát. A nő azonban kéri férjét, mentse meg önmagát a haza számára, őt pedig áldozza fel, ölje meg. De Dobozy nem egyez bele. A törökök azonban már közel érték hozzájuk, már ujjongnak is, hogy a nőt kézrekeríthetik. Erre a nő a végső pillanatban leugrik a lóról és kéri urát, hogy ölje meg. Dobozy meg is teszi, azután az ellenségre rohan és harczol, míg kemény harcz után felesége mellett hősi halált nem hal.

A mint látjuk, a forrás félreismerhetetlen. A költő a nőt helyezi előtérbe ama tettével (hogy a lóról leugrik), mert így kényszeríti férjét a halálos csapásra. Eme tette, továbbá, hogy a törököknek a nő után való vágya is mintegy kényszeríti Dobozyt a halálos csapásra — s ez utóbbi a hű szeretet rovására is van, — Dobozyt megfosztja szabad cselekvésétől s a ballada főszemélyévé a nőt teszi. A ballada előadása teljesen a kor álláspontját tükrözi vissza: epikai részletességgel taglalja a tárgyat.

Valamivel később ugyancsak Hochenegger után írta meg balladáját a Dobozy-történet másik osztrák éneklője: *I. C. Passy*, bécsi jogtudós. Az a balladája is az Archivban jelent meg 1824-ben² »Michael Dobozy« czímmel.

¹ A 138—39. számban.

² A 157. számban.

Míg Swoboda a vár elfoglalása előtti eseményeket nem tárgyalja, addig Passy még a maróthi ostrom előtti időre is kiterjed és 23 nyolczsoros versszakban érdekesen és részletesen éneklí meg az eseményt.

A mohácsi csata után a keresztény sereg tönkre ment, a királyt is megölték. Budán már Solimán uralkodik, sőt Bécsset is fenyegeti. Bandái az egész országban rabolnak, gyilkolnak. Maróth erős fellegvárát is hatalmukba akarják keríteni, s a vár lakói félnek, mert a köröskörül égő falvak azt bizonyítják, hogy a törökök közel vannak. Dobozy elszántan végig tekint a vidéken és így szól kicsiny csapatjához: »Látjátok, bajtársak, a sok fegyver villogását, a fegyverek mind a mi halálunkra fenvék! Itt az idő, hogy férfiak legyünk; haljunk meg a hazáért, talán várunkon ellankad a vadak dacza. Rajta, fegyverkezettek, hogy készen találjanak bennünket!« Mindenki siet, hogy elfoglalja helyét. A török az ostromhoz kezd. Dobozy nézi a harcot, nem csügged; csak egy gondolat fúrja szívét: felesége is itt van, ha az meghal, mi lesz belőle. Épen akkor közeledik felesége és arra kéri, engedje meg, hogy vele együtt halhasson. Dobozy, szívére szórítja, az égre mutat és azt feleli, hogy az égből jó minden, ne féljen, talán jó még segítség; ha pedig nem jó, legyen meg akkor az ő akaratá. Ezután harczosaihoz megy, buzdítja őket késő éjjelig, mely azután fáradt tagjaikba új erőt önt. Alig virrad, már is tovább folyik a harcz. Még lobog Dobozy kezében a hit zászlaja, de borzadva látja, hogy a hegyek felől új csapat jön. Tigris haraggal ostromol az ellenség, létrákkal már a sánczokra is jut, majd a hősi védelem ellenére betör a várba is. Ekkor Dobozy megsebezve felesége szobájába fut, hogy gyorsan meneküljön vele. Maga mögött mindent felégetvén, titkos úton lovához siet s azután a kapun át kivágtat. Az ellenség észreveszi azonban menekülését és üldözőbe veszi. A kétszeres tehertől roskadozik a ló, már horkan, pedig mindig közelebb hangzik az ellennek allahkiáltása és a lovak patkóinak dobogása. Ekkor a feleség könnyörögve így szól urához: »Nem szabadulhatunk meg ketten, áldozz fel azért engem; de egyre kérlek, ments meg a barbárok elől kardoddal. Szívesen halok meg kezedtől és szerelmed záloga lesz, ha megölsz, hogy feleséged becsületét megmentsed.« Már alig száz lépésnyire vannak a törökök. A feleség ismétli kérését. A férj ránéz de nem tudja megölni, elfordítja fejét. Ekkor a nő leugrik a lóról és így szól: »Itt találjanak meg s legyenek kényük áldozata, mert férjem szíve gyenge volt!« Erre felvillan Dobozy szeme és leszúrja feleségét. Azután még egyszer megsarkantyúzza lovát, az ellenségre rohan és addig harczol, míg el nem gyengül s ekkor — hogy szó szerint idézem — »nehéz csapás esik fejére, mely megfosztja érzésétől, életétől; lelke megszabadulva ellebbent hazájába. Neve azonban dalfüzérben élni fog örökké, mert a mi nagy és nemes, nem enyészhet el.«

Ez a tartalma a balladának, mely Swobodáénál szélesebben

tárgyalja és épikai részletességgel mondja el a történetét, de lelkesen éneklí meg a tárgyat, úgy hogy az olvasó szívét megindítja, sőt lelkesíti is. Alapeszméje: a nagy, a nemes örökké él, örökké él tehát Dobozy, de felesége is, ha másutt nem, legalább a költő ajkán. Igaz, hogy Dobozy alakjának nagyságát csökkenti itt is a nő bátor elszántságával, a melylyel — becsülete megmentéseért — kényszeríti férjét a halálos csapásra, de egyszersmind ki is emeli a gyengéd, hű hitvesi szeretetet, a mely férje szerelmének zálogául tekinti az ő kezéből jövő halált.

Az összes feldolgozások így, mint láttuk, a nő szereplését illetőleg két csoportba oszlanak: a magyar költők a feleségnek kényszerítő lépését nem ismerik; jobban mondva nem használják fel, míg ellenben a két osztrák költőnél ez a cselekvénynek, úgyszólván, középpontja. De a fenti tárgyalásból láttuk, hogy ez nem a költők eltérő felfogásából származott, hanem abból, hogy más-más volt forrásuk.

A feldolgozások között különben Kisfaludy Sándornak és Passynak költeménye tárgyalja legrészletesebben a Dobozy-történetet, mert ők kiterjeszkednek jóformán minden mellékeseményre is; mindamellett épen a két költő költeménye a legkedvesebb és legsikerültebb az összes feldolgozások között. Mai fogalmaink szerint talán — mert bíz ma sincs teljesen tisztázva fogalma — nem tekinthetjük balladáknak, hanem inkább költői beszélyeknek, ama kor azonban elfogádta annak a Kisfaludyé kivételével, de a többiek jogával ezét is annak tarthatjuk.

A német költészet a két feldolgozáson kívül még Kisfaludy Sándor költeményét is ismeri fordításban. Már maga a költő költeménye megjelenésekor felkérte volt Gaál Györgyöt, hogy fordítsa le a »császárné« számára, [a kinek az Auróráat ajánlották,] »mivel a magyar, sajnos, királyával és királynéjával nemzeti nyelvén nem beszélhet«, hogy így legalább fordításból értsen valamit. De óhaja nem teljesült. Csak később fordították le.¹ A Blumenlese szerint még angol nyelvre is lefordították Kisfaludy Sándor költeményét.

Végül még csak azt kell megjegyezni, hogy a Dobozy-történet képben is meg van örökítve két változatban: rézmetszetben és festményben.

A rézmetszet az 1822-iki Aurórában jelent meg s Kisfaludy Károly, a szerkesztő, így magyarázta:

»Dobozy, e nemes magyar vitéz, hogy életét romlásnak indult hazájának fentartsa, szép hölgyét lovára ültetvén, mentséget keres.«
 »A szép hölgy odaöntve, férjét szorosán átkarolva, tekint fel a bajnok szemébe, nem félelem, de szent buzdulat, szelid elszánás nyugszik édes képén. Szíve már sem a földé, túl fellegez boldogabb tájékon.«
 »Dobozy némán hajtja le fejét szíve felé és karjával a porfelleget hasítja és azon szó, melyet utóbb ejt: Menjünk!

¹ Pannoniens Dichterheim von Adolf von der Heide. (Stuttgart, 1879).

menjünk, a míg lehet! szerelem és bosszús érzemény közt egész lényén előmölve látszik. Hátról török lovagok száguldanak, kik a portól eltakarva, itt-ott tűnnek elő.»

A másik kép, jól sikerült festmény, melyet Székely Bertalan művésznök készített s a mely most a Nemzeti Múzeumban van, de különben is ismeretes, mert színes nyomtatásban közkézen forog. A festményt a következőképen jellemezhetni:

Sötétes alkonyat van. A messze háttérben füstölő, lángoló falvak vannak. A középtérben előrohanó török katonák. Az előtérben Dobozy hajadonfővel, átkarolja ifjú feleségét. A nő saját kezével tépi föl keblén a ruhát, hogy oda döfhesse férje a markában szorongatott törét. Dobozy még egy pillantást vet hátra, a közeledő török üldözők felé, hogy a következő pillanatban feleségét megelőlje. Dobozyék mögött a párája-kilehelt ló terül el. A kép általános hangulata komor, sötét, szürke, csak a messze vidék piroslik a pogányok-okozta gyujtogatástól.

Ime, Dobozy Mihálynak és hitvesénektörténete a költészetben!

Feldolgozta tehát a történetet összesen 4 magyar és 2 osztrák költő. Kisfaludy Károly töredékein, Töltényi dráma töredékén kívül a többi költő mind balladává dolgozta fel az esetet, s a ballada szereplőit az odaadó hitvesi hűség áldozataiként tüntetik fel.

DR. VISZOTA GYULA.

